

De media trekken de democratie uit het lood, wat te doen?

Bernard ter Haar, januari-mei 2023

Vanuit extreemrechtse hoek wordt vaak geklaagd over de partijdigheid van de media. Alle traditionele media, zoals kranten, televisie, radio, zijn veel te links. Het volk wordt geïndoctrineerd met linkse praat, de werkelijkheid wordt niet benoemd. Enige onderbouwing voor deze positie is er niet. De extreemrechtse opvattingen krijgen eigenlijk best veel aandacht in de traditionele media. Maar dan wel meestal voorzien van een beoordeling van deze opvattingen, die de extreemrechtse hoek niet bevalt. Hun oordeel is een andere.

Ik vrees dat de werkelijkheid omgekeerd is aan wat extreemrechts zegt en denkt. De massamedia zijn vooral rechts, en worden door kapitaalkrachtige financiers ook stevig op dat pad gehouden. In de VS is dat het duidelijkst. In dat land is veel geld hebben sowieso een voorwaarde voor politiek succes. De media die in het bezit zijn van Murdoch (o.a. Wall Street Journal, FOX News) gaan er van uit dat zij mede kunnen bepalen wie de volgende president van de VS gaat worden. Wel een Republikein, natuurlijk. En dat Twitter is opgekocht door de rijkste man ter wereld boeide mij eerst niet zoveel. Maar uitspraken van Musk dat hij via Twitter niet Trump gaat steunen in de komende verkiezingscampagne, maar een “gematigde” kandidaat, namelijk DeSantis gaven mij het inzicht hoe gevaarlijk deze aankoop kan worden. Vanuit een democratisch normbesef is DeSantis echt niet “gematigd” te noemen. Vanuit extreemrechtse visie misschien wel. Vanuit de Republikeinse partij wordt heel gematigd progressief al weggezet als marxistisch en extremistisch links.

In Amerika wordt de publieke opinie door de massamedia dus sterk naar rechts getrokken. Dat komt de extreem rijken in de VS ook goed uit, want het beschermt hun belangen zo goed als maar kan. Maar het trekt wel de Amerikaanse democratie uit het lood. Als de media een onwaarachtig beeld van de werkelijkheid gaan neerzetten, de burger angst aanjagen met niet-bestaande bedreigingen en de werkelijke uitdagingen van deze tijd bagatelliseren, kan een goede afweging van normen en waarden, en een eerlijke balans tussen maatschappelijke belangen, niet meer plaatsvinden. De bestorming van het Capitool van twee jaar geleden is daar een buitensporige uiting van. Het actuele probleem van de Republikeinse partij om tot enig democratisch normbesef te komen in het Congres komt daar ook uit voort. Nu kunnen wij denken dat in Europa de media beter in balans zijn en minder bedreigend voor de democratie. Maar dan onderschatten we wellicht de grote invloed van grote financiële spelers in Europa, alsmede de enorme invloed van de Amerikaanse cultuur en het Amerikaanse gedachtegoed op Europa. De Amerikaanse Bigtechs spelen daar vandaag de dag ook een belangrijke rol in. De soepele houding ten opzicht van extreemrechtse standpunten die Facebook weer aanneemt is hiervan een zorgwekkend voorbeeld.

Elders in de wereld is de situatie van de relatie tussen democratie en de media zeker niet minder zorgwekkend. Volgens de meest recente World Press Freedom Index hebben van de beoordeelde 180 landen slechts 52 het predicaat voldoende of goed. De VS zit hier nog bij, maar bungelt met plaats 45 op het randje van problematisch. In Rusland bestaat geen democratie en geen vrije pers meer, en vanuit Rusland wordt intensief geprobeerd ook de westerse opinies te beïnvloeden in de richting van een antidemocratisch gedachtegoed. Voor China geldt vrijwel hetzelfde. Net zoals de extreem rijken in de kapitalistische wereld hun belangen via de media behartigen, zijn het elders in de wereld de autocraten. De gezondheid van de democratie is het slachtoffer.

Zijn er ook nog media die de democratie ondersteunen? Die zich op feiten baseren, en journalistiek bedrijven op zoek naar de echte ontwikkelingen en uitdagingen in onze samenleving? Ja, gelukkig zijn die er nog volop, niet alleen in de bovengenoemde 52 landen met voldoende persvrijheid, maar ook

in moedige kringen in de overige landen. Maar bijna overal hebben de door journalistieke waarden gedreven media een veel kleiner publiek bereik dan de conservatieve, populistische of antidemocratische media. Dat gebrek aan evenwicht is een bedreiging. De burger is niet rechts, maar hij wordt door de media rechts gemaakt. De huidige media maken de samenlevingen daarmee geleidelijk aan antidemocratisch, want zoals hierboven al gesteld: door de vertekening van de werkelijkheid kan een goede afweging van normen en waarden, en een eerlijke balans tussen maatschappelijke belangen, niet meer plaatsvinden.

Er is dus actie nodig om de scheef trekking van de media te corrigeren en daarmee de democratie de komende decennia op een gezonde wijze te behouden. Maar wat voor actie zou dat kunnen zijn? En van wie zou de actie moeten komen? Inhoudelijke regels stellen aan de media lijkt me tamelijk onmogelijk. Al snel stuit je op de vrijheid van meningsuiting, maar ook op de behoeftes die regelgevers vaak hebben om subtiele vormen van censuur te introduceren of juist toch de media een bepaalde kleur te geven. En we hebben natuurlijk al regels omtrent het verbod op discriminatoire of geweld-verheerlijkende teksten.

Er zitten heel grote financiële partijen achter de massamedia. Je verwacht niet dat linkse groeperingen veel geld en capaciteit kunnen stoppen in een massale progressieve kleuring van populaire media, om een tegenwicht te organiseren. Het liefst zou je de band tussen media en geld en tussen media en macht willen doorbreken. In Nederland hebben we lang een publieke ordening gehad van radio en televisie langs een verzuilde indeling van Nederland. Maar de verzuiling heeft nauwelijks nog betekenis en het uitsluiten van de commerciële media bleek onhoudbaar. Daarmee is de band tussen media en geld juist geïntroduceerd. Misschien hebben we in Nederland het geluk dat de eigenaren van de commerciële media vooralsnog weinig politieke belangstelling lijken te hebben. Elders is dat wel anders. Niet alleen in de Angelsaksische landen, maar ook in bijvoorbeeld Italië, waar Berlusconi zijn eigen televisiekanalen voluit inzet voor zijn politieke doelen. En de invloed van de steenrijke Amerikaanse eigenaren van online media Twitter en Facebook is hierboven al aangestipt.

Als de macht van het grote geld een van de problemen is, en inhoudelijke regels niet gewenst zijn, is het misschien wel mogelijk om met regulering een scheiding af te dwingen tussen het eigendom en de inhoudelijke invulling van de media. Het wordt de eigenaar dan verboden om zich met de inhoud van zijn medium te bemoeien. Als meest democratisch blok in de wereld van tegenwoordig zou de EU hier het voortouw kunnen nemen. Wij hebben het meest te verliezen aan democratische waarden, en daarmee aan de gezondheid van onze samenlevingen.

Kunnen we als democratie-minnend individu ook iets doen? Ik denk het wel. We kunnen ons abonneren op goede journalistiek, zelfs als we nauwelijks de tijd hebben om deze ook echt te lezen. We kunnen bijvoorbeeld een kwaliteitskrant als de Guardian, die geen betaalmuur heeft voor zijn digitale edities, toch abonnementsgeld betalen. We kunnen op Twitter of Facebook heel verstandige dingen posten, en de verleiding weerstaan om ook feitenvrij te gaan polariseren. We kunnen dus de scheve media zelf een heel klein beetje rechter proberen te trekken.